

ФОТОЛІТОПИСЕЦЬ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОДОМОРУ: «ЦЕ БУЛО ДОБРЕ ОРГАНІЗОВАНЕ МАСОВЕ ВБИВСТВО»

«Багато європейців спостерігали жахливу трагедію голоду на півдні Росії в 1933 році; але мало хто з них знає, що це було добре організоване масове вбивство, рівного якому за своїми масштабами та звірством немає у світовій історії»

8 грудня народився Александр Вінербергер – автор відомих знімків про Голодомор. Як вони були зроблені, збережені та повернулися в Україну – читайте далі.

«Це було у вересні. Я сидів у спальному вагоні швидкісного поїзда Москва-Харків, який віз мене до нової роботи. Стражденна земля вдень виглядала ще страшніше, ніж уночі. На кожній станції стояла незліченна кількість вагонів, набитих селянами та їхніми ро-

динами. Їх охороняли вартові, щоб відправити далеко на північ до білої смерті. Поля були необробленими, незібране зерно гнило під осінніми зливами. Я не бачив ні худоби, ні навіть гусей. Тільки ніким не доглянуті курчата притискалися один до одного біля закинутих хатин. Мимоволі згадував, як 17 років тому я, військовополонений, проїжджав тією ж країною, минав поля пшениці, бачив безліч худоби і гори їжі, яку пропонували на кожній станції. Навіть у 1926 році, після світової і громадянської воєн, ці землі так само процвітали. Якою нелюдською мала б бути ця сила, щоб перетворити квітучу країну, яка розкошувала їжею, в руїну».

Так описував свою поїздку з Москви до Харкова в 1932 році австрійський інженер Александр Вінербергер.

Побачене неабияк вразило 40-річного чоловіка, який щойно отримав призначення та їхав до української столиці, щоб розбудувати підприємство з виробництва пластмаси.

Згодом у Харкові він зробить серію вражаючих фотознімків. Але мине багато років, перш ніж вони стануть відомими на весь світ.

Як Вінербергер опинився в СРСР

Александр Вінербергер народився 8 грудня 1891 року в Відні, столиці Австро-Угорщини. Під час Першої світової війни, у 1915-му, він був мобілізований на службу в австро-угорську армію та в тому ж році потрапив у полон до росіян.

Для Росії починався складний період історії: дві революції, війна, прихід до влади більшовиків. Тож у 1919-му Александр робить спробу втекти за підробними документами. Марно, його затримують як шпигуна. Але Вінербергеру, який на той час уже добре вивчив російську (загалом же знав п'ять мов!), вдалося викрутитися. Варто зазначити, що йому не раз доводилося потрапляти в ра-

дянські тюрми, але щоразу якимось дивом вдавалося вийти сухим із води.

Він залишається в радянській Росії і навіть пробує будувати власний бізнес у період НЕПу. Хімік за освітою Вінербергер виготовляє лаки і фарби. Підприємливий інженер не залишився поза увагою радянської влади, тож невдовзі він отримує посади на державних підприємствах. Спочатку в Москві, потім у Харкові.

Як іноземцеві Вінербергеру в СРСР жилося непогано. Він добре забезпечений і має можливість подорожувати. Так, Александр побував у Криму, Архангельську, Курську, Києві, Ростові-на-Дону, Астрахані, Ташкенті.

В 30-х роках він захопився фотографією та отримав власний фотоапарат – **Leica II**. Це найновіша модель ві-

Фотоапарат «Лейка» на тлі портретів Вінербергера в Музеї Голодомору в Києві

домої марки, яку почали випускати в 1932-му.

Як камера німецького виробництва опинилася в СРСР? Найімовірніше, її привезла дружина Вінербергера, яка їздила до Австрії народжувати доньку.

«Лейка» під піджаком і побачений канібалізм

Маючи в руках цю рідкісну для СРСР річ, Вінербергер фіксує страшні картини Голодомору та жахливе життя в Радянському Союзі простих людей.

І в цьому особливість Вінербергера. Він фотографує не тільки красиві пейзажі й архітектуру, а передусім виснажених і мертвих людей на вулицях Харкова, довжелезні черги за хлібом, порожні магазинні вітрини, злиденне життя простих людей.

Мертвий чоловік на вулиці Харкова. Помер від голоду

Черга за хлібом. Як писав автор, нерідко людям вдавалося потрапити в магазин тільки наступного дня

Він знімає таємно, адже кожне фото – це ризик опинитися за ґратами. Александр носить компактну камеру під піджаком та за допомогою спеціального пристрою, який дозволяє знімати, не прикладаючи фотоапарат до ока, фіксує побачені жахіття.

Навесні 1933 року Александр Вінербергер побував в українському селі.

«У мене немає слів, щоб описати це страхіття, яке я побачив. Половина будинків стояли порожніми, поодинокі коні пообскубували солому з дахів. Але й коні скоро загинули.

Ті, хто вижив, вже не мали сил ховати своїх мертвих. Канібалізм був звичною справою. Влада на це ніяк не реагувала», – писав він у спогадах.

«Усе це відбувалося у той час, коли 15 мільйонів тонн зерна лежало в державних схронах Росії. І сталося це тому, що селяни наважилися на пасивний протест проти насильницької експропріації товарів та колективізації», – пише Вінербергер, вже на той час чітко розуміючи, за що радянська влада карала українців.

«Багато європейців спостерігали жахливу трагедію голоду на півдні Росії в 1933 році; але мало хто з них знає, що це було добре організоване масове вбивство, рівного якому за своїми масштабами та звірством немає у світо-

Дівчинка в час Голодомору – одне з найвідоміших фото австрійця

вій історії», – наголошував він у спогадах, намагаючись донести правду західному світу.

Світ бачив і мовчав

Приголомшеним побаченим в Україні, Александр більше не хоче залишатися в СРСР та повертається в 1934 році до Австрії.

Перед цим він таємно переправив за кордон фотоплівки зі своїми світлинами. Як припускають дослідники, найімовірніше – дипломатичною поштою.

Вінербергер сподівався, що коли він повернеться в Австрію та опублікує свої шокуючі фото, вони спричинять вибуховий ефект. Автор пропонує свої знімки пресовим агенціям, веде листування з Українським бюро в Лондоні, і знімки навіть виходять в кількох виданнях української діаспори, про що стало відомо зовсім недавно.

Але світ, заколисаний радянською брехнею про те, що ніякого голоду нема, мовчить і не реагує.

Та Вінербергер не вгамовується. В 1934 році він видав антибільшовицьку брошуру *Russland wie es wirklich ist* («Росія, якою вона є насправді»), в якій опубліковані фотографії Голодомору з Харкова.

У тому ж році він уклав власноруч так званий «сірий» альбом (за кольором обкладинки) з 26 фотографіями з України та передав його віденському архієпископу Теодору Інніцеру. Зробив це на знак подяки архієпископу, який у той час провадив активну інформаційну та благодійну кампанію, спрямовану на згуртування міжнародного співтовариства для допомоги голодуючим України. Та знову ж таки, сподіваючись на розголос.

У 1935 році світлини Вінербергера були оприлюднені Евальдом Амменде, генеральним секретарем Міжнарод-

ного конгресу національних меншин, у в книзі «Чи повинна голодувати Росія?» (під Росією мався на увазі СРСР). Фото були надруковані без зазначення імені автора через побоювання за його безпеку.

А в 1939-му вийшла наступна брошура Вінербергера Hart auf hart, що містила його спогади про життя в СРСР, фотографії Голодомору та антисемітські коментарі.

Оскільки в жодній іншій брошурі Александра немає антисемітських висловлювань, а сам він мав єврейське походження, існує припущення, що ці коментарі були внесені видавництвом. А вже в цей час Австрія вже була анексована нацистською Німеччиною.

Як світлини стали відомими

Александр Вінербергер помер у 1955 році. Того ж року не стало й кардинала Теодора Інніцера. Про фото зі знищеної Голодомором України надовго забули.

Тільки у 1980-х роках про них знову заговорили: спочатку їх знайшов священник української католицької церкви у Відні Олександр Остгайм-Дзерович, а невдовзі – американський дослідник українського походження Марко Царинник.

До України світлини Вінербергера потрапили завдяки істориком Василю Марочку.

«У 2003 році, перебуваючи у Відні на конференції, я дізнався від громадської діячки Марії Дзерович про унікальні знімки Голодомору, що зберігаються у місцевій уні-

Самара Пірс, праправнучка Александра Вінербергера, під час відвідин Києва восени 2022-го

верситетській бібліотеці. Я мав їх побачити особисто. Спочатку просто презняв на простенький фотоапарат, а коли повернувся, опублікував світлини Вінербергера у праці «Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки», – згадує Василь Марочко.

Тоді ніхто не знав, що в родині інженера увесь цей час трепетно зберігався ще один альбом – «червоний». Його власноруч уклав Александр, зробив підписи під більшістю із 49 знімків, а сам альбом назвав Das Arbeiterparadies. U.d.S.S.R. («Робітничий рай в СРСР»). На фото в цьому альбомі – не лише Харків, а й Крим і Москва.

Цей альбом десь у 1980-х роках донька Вінербергера Лілі повезла до Москви, все сподіваючись, що праця її батька буде гідно оцінена. Але фотозбірник нікого не зацікавив, і Лілі повернулася з ним додому.

Згодом і цей альбом, і оригінальну камеру Вінербергера – ту саму, яка бачила Голодомор – отримала у спадок праправнучка інженера Самара Пірс, для якої фото – не просто захоплення, а робота.

В рік 90-х роковин від початку Голодомору, у 2022-му, Самара Пірс привезла ці раритети до України, щоб показати на виставці «Leica, що бачила Голодомор». Експозиція проходила з 23-го по 27 листопада в Музеї Голодомору в Києві.

Самара Пірс, яка приїхала в Україну попри війну і відсутність прямих рейсів до Києва, так пояснила своє рішення: «Коли я прибула сюди вчора поїздом, я відчула зв'язок з Алексом, який описав свою подорож потягом до Харкова в 1933 році. Я відчувала, що він буде пишатися тим, що його праця захищена, а правда про Голодомор обговорюється на весь світ».

Сьогодні праправнучка Вінербергера докладає зусиль, аби Велика Британія визнала Голодомор геноцидом українського народу. Зараз, на її думку, найкращий час, аби це зробити.

У Музеї Голодомору знімки Вінербергера показують разом із фото Ірини Рибаків, пресофіцерки 93-ої омбр, як приклад тягlosti подій 1932-1933 років та сучасної війни проти російських загарбників

А ми сподіваємося, що і камера, і «червоний» альбом Александра Вінербергера знову повернуться в Україну. Цього разу – назавжди.

Ліна ТЕСЛЕНКО,
Національний музей Голодомору-геноциду

«Новинарня»